

///// editorial //////////////////////////////////////

LITERÁRNÍ TECHNOLOGIE VĚDY

Literární věda i filosofie a dějiny vědy prošly v posledním desetiletí zásadními proměnami, díky kterým se oba obory mohou jak ve svých metodách tak i předmětech bádání produktivně doplňovat a vzájemně posilovat. Namísto tradičních literárněvědných témat se současně přístupy ke studiu vědeckých „stylů psaní“ pokoušejí věnovat pozornost širokému poli „textů“, včetně textů neliterárních, a zkoumat tyto prostřednictvím řady interdisciplinárních přístupů. Oproti dřívějšímu často pouze formálnímu spojení filosofických a historických přístupů k vědeckému poznání se dnes rozvíjejí mnohé způsoby bádání (např. historická epistemologie, sociologie idejí, institucionální dějiny vědy apod.), jež usilují o těsné sepětí různých oborových praktik při výzkumu základních mechanismů, jež v různých epochách utvářejí vědění a jeho různé podoby, při interpretaci vědeckého myšlení v kulturním a společenském kontextu i při důrazu na vztahy mezi jednotlivými vědními disciplínami i mezi vědeckými a nevědeckými způsoby myšlení. Odtud plyne i nutnost zabývat se ve zvýšené míře strukturami argumentů, sémiotickými nástroji

či klíčovými metaforami vědeckých textů i jejich institucionálních kontextů – tedy nejen samotnými vědeckými články či monografiemi, nýbrž i grantovými či patentovými aplikacemi, učebními texty a podobami popularizace vědy. Tyto otázky dnes nabývají na naléhavosti i díky zásadním proměnám, jež do vědeckého provozu vnášejí nová média komunikace: transformují samotnou podobu vědeckého výzkumu a přinášejí nové možnosti šíření i sdílení vědeckých poznatků.

Samotná povaha vědeckého bádání se v posledních desetiletích značně proměnila. Představa ustálených, paradigmatických oborů ustupuje dynamičtějšímu pojetí bádání, jaké lze ilustrovat na řadě příkladů ze současné vědecké praxe: mnohem spíše než disciplinárně jsou tyto organizovány kolem konkrétních problémů, zkoumaných z interdisciplinárního hlediska. Literární technologie vědy jsou právě takovým problémovým okruhem, který vyžaduje kombinaci přístupů filosofie, sociologie a dějin vědy a teorie a dějin literatury, médií a kultury. Jejich analýza přispívá jednak k lepšímu poznání historických a současných podob vědeckého bádání, jednak může být významným příspěvkem k debatám o vědní politice a administrativě, zejména

pokud jde o povahu publikačního systému současné vědy.

I když je vztah vědy a literatury v širokém smyslu slova řešen v nespočetných podobách – jmenujme zde kupříkladu slavný esej C. P. Snowa *The Two Cultures* (1959) – a zejména v humanitních vědách se tohoto vztahu přinejmenším implicitně dotýká prakticky každý text, my se v tomto tematickém čísle vztahujeme především ke specifickému vymezení „literárních technologií vědy“, jež ve své dnes již proslulé knize *Leviathan and the Air-Pump: Hobbes, Boyle, and the Experimental Life* (1985) podali Steven Shapin a Simon Schaffer. Ti ve svém výkladu různých dobových přístupů k otázce, zda fakta mohou/mají být vytvářena experimentálně (i když to nebyl jejich prvotní cíl nebo záměr), uvedli obecnou otázku „komunikace ve vědě“ v podobě, jež značně posílila význam doposud poněkud přehlížené součásti (přírodo)vědeckého poznání, totiž záležitostí spojeným celkově s vědeckým psaním nebo konkrétněji s písemným zprostředkováním vědeckých zjištění.

S odkazem k „literární technologii“, již v sedmnáctém století rozvinul Robert Boyle se záměrem „znásobení svědecké zkušenosti“ a spojil ji s jednoduchým způsobem „accountability“ vědeckého procesu (pozorování–zpráva–replikace), poukázali Shapin se Schafferem

na specifický rys uspořádanosti, jímž se vyznačuje komunikace ve vědě, v níž se za „fakt“ považuje to, co je produktem této komunikační uspořádanosti. Jak Shapin se Schafferem uvádějí v předmluvě k druhému vydání své knihy v roce 2011, jejich původní text byl z dnešního pohledu zcela zásadně ovlivněn skutečností, že byl napsán na „psacím stroji“. Se vstupem do digitálního věku se nepochybně „technologie psaní“ proměňují: a to jednak jako nástroje vytváření vědění, tak i jako „formy intelektuálního a sociálního řádu, jež [tyto technologie] vytvářejí (str. xvi–xvii).“ Psaní ve vědě – i celkově komunikace ve vědě – je nepochybně jedním z příkladů toho, co Harold Garfinkel označoval jako „instruované“ jednání. Počet různých manuálů, které podávají návody k tomu, jak ve vědě psát či komunikovat, zcela nepochybně v digitálním prostředí roste a poroste. Současný „režim vědění“, jež často produkci ve vědě ztotožňuje takřka bezvýhradně s psaním textů, také přispívá ke zvýšenému zájmu o „literární technologie vědy“, jímž se dnes, pravděpodobně také díky Shapinově a Schafferově vymezení, stále častěji rozumí ve smyslu „uspořádanosti“ komunikace, stylů psaní nebo vůbec chápání procesů vytváření poznání. Digitální prostředí, jež umožňuje různé způsoby „data-driven“ analýz vědeckých textů, také přispívá k rostoucím

zájmu o vzájemné propojení psaní a vědy.

Jak naznačuje nedávný call for papers časopisu *Written Communication*, výzkumné zájmy v oblasti „psaní a vědy“ se stále více diferencují a specializují. Časopis uvádí několik desítek relevantních oblastí a takřka u každé odkazuje k určité historii a zakládajícím studiím. Z těch souhrnnějších stojí za to jmenovat kupříkladu „psaní ve vědeckých laboratořích a institucionálních prostředích“, „rétorika zdraví a medicíny“, „rétorická zkoumání vztahu mezi psaním, vědou a veřejnou angažovaností“ nebo „vědecké psaní jako materiálně-sémiotická praxe“. Konkrétnější oblasti zahrnují kupříkladu „dělání poznámek jako rétorickou aktivitu“ nebo „multimodální analýzu vědeckých textů“.

Toto tematické číslo našeho časopisu si pochopitelně nemůže klást za cíl pokrýt hlavní směry bádání v oblasti „psaní a vědy“. Představujeme zde několik studií, které téma „literárních technologií“ vědy“ sledují v několika oblastech: Jan Maršálek v přímém odkazu k Shapinově a Schafferově knize ve studii o Hobbesově literární technologii, Radim Hladík ve studii o vytváření faktů v digitálním výzkumu, Jan Balon ve studii o vztahu sociální vědy a jejího publika na půdorysu teorií kulturní mezery, Tomáš Dvořák ve studii o nástupu technických

forem zápisu (seberegistračních aparátů), který v devatenáctém století vnesl do řady oborů nové způsoby analýzy a interpretace. Tímto tematickým číslem navazujeme na blok textů, který jsme pod názvem „Literární technologie vědy“ uveřejnili ve 3. čísle ročníku 2012 a i v budoucnosti se plánujeme v našem časopise k tomuto tématu navracet.

Jan Balon